

Känslan av sammanhang – En jämförelse mellan individer som lever med någon typ av straffpåföljd och icke straffade individer

Författare: Suzy Jensen, Anne Åkerman

Examensarbete i Psykologi 41-60 poäng, fördjupningsnivå 1

10 p Uppsats

Institutionen för Individ och samhälle

December 2003

A Comparison in Sense of Coherence Between People who Serve Some Kind of Sentence and People Never Sentenced

Suzy Jensen och Anne Åkerman
Högskolan i Trollhättan/Uddevalla 2003

Abstract

Aaron Antonovsky's salutogenetic construct sense of coherence (SOC) is a well-known scale measuring in how people handle their strains and whether they preserve physical and mental health or not. Although several studies have been undertaken regarding Antonovsky's SOC scale, (the entire 29-item version as well as the 13-item version) none was to be found including sentenced individuals. In the present study sentenced and non-sentenced groups were compared by using Antonovsky's (13-item) SOC scale with respect to differences in SOC and its relationship with experienced stress (SS7). Both groups also answered questions regarding their background, age and gender. Some hypotheses were if sentenced people, because of their difficult situation, had a weaker sense of coherence than those never sentenced and if it differed according to age and gender. Also if experienced stress has a relationship with their sense of coherence. The results indicate that there is a large difference between the two groups, where the sentenced experienced a higher level of stress and had weaker sense of coherence than the non-sentenced.

Vid sökningen av tidigare litteratur kunde inga studier hittas där *känsla av sammanhang* (KASAM) undersökts hos personer som lever med någon typ av brottspåföljd i sin livssituation. Mycket få studier har gjorts vad gäller KASAM och kriminalitet. Det finns även få undersökningar utförda på en normalpopulation. Detta till trots återfinns det bland källorna en undersökning rörande KASAM där deltagarna valts ut slumpmässigt ur en population (Pallant & Lae, 2002). Oavsett hur deltagarna valts ut pekar ändå samtliga undersökningsresultat åt ett och samma håll, nämligen att en starkare känsla av sammanhang bidrar till en ökad känsla av välmående samt att styrkan påverkar en individs sätt att hantera olika svårigheter som kan uppstå i livet. I en undersökning gjord i Sydafrika angående post-traumatisk stress och akuta stresstillstånd, (Ortlepp & Friedman, 2001) framkom det att KASAM snarare mäter ett helhetsperspektiv på en individs känsla av sammanhang, än en individs specifika respons i en specifik situation.

Aaron Antonovskys *salutogenetiska* perspektiv fokuserar på hälsans ursprung och ställer sig frågan varför människor hamnar vid den positiva polen i dimensionen hälsa-ohälsa, eller varför de rör sig mot den positiva polen oavsett var de befinner sig i dimensionen vid en viss tidpunkt. Människans tillvaro är full av stressorer. Många individer, men långt ifrån alla, klarar sig bra trots en mycket hög stressbelastning. Bortsett från de stressorer som har en direkt nedbrytande effekt på organismen, går det inte att förutspå vilka konsekvenser stressorerna får för individens hälsa. "*Det är detta mysterium som den salutogenetiska inriktningen försöker lösa*" (Antonovsky, 1991, s. 12). När en individ ställs inför en stressor skapas ett spänningstillstånd som måste

hanteras. Huruvida resultatet leder till sjukdom eller hälsa är beroende av hur framgångsrikt spänningen hanteras (Antonovsky, 1991).

Antonovskys arbetshypotes formulerades i termer av *generella motståndsresurser (GMR)*, d v s pengar, jagstyrka, kulturell stabilitet, med andra ord allt som hjälper till med att bekämpa en mängd olika stressorer, i motsats till *generella motståndsbrister (GMB)*, som underhåller stressorerers nedbrytande effekt. Han saknade dock någon regel som kunde förklara hur något kunde fungera som en generell motståndsresurs, vilket fick honom att utveckla begreppet KASAM. Känsla av sammanhang definieras som:

”Känslan av sammanhang är en global hållning som uttrycker i vilken utsträckning man har en genomträngande och varaktig men dynamisk känsla av tillit till att de stimuli som härrör från ens inre och yttre värld under livets gång är strukturerade, förutsägbara och begripliga, de resurser som krävs för att man skall kunna möta de krav som dessa stimuli ställer på en finns tillgängliga, och dessa krav är utmaningar, värda investering och engagemang.” (Antonovsky, 1991, s. 41)

Antonovsky benämner de tre centrala komponenter som ingår i KASAM för, *begriplighet, hanterbarhet* och *meningsfullhet*. Begriplighet syftar på hur inre och yttre stimuli upplevs som förnuftsmässigt gripbara, såsom information som är ordnad, sammanhängande, strukturerad och tydlig. Detta står i kontrast till kaotisk, såsom oordnad, slumpmässig, inte förväntad och oförklarlig information. Personer som har en hög känsla av begriplighet förväntar sig att det som sker i livet ska vara någorlunda förutsägbart, eller att det åtminstone går att ordna och förklara när det kommer som en överraskning. Den andra komponenten är hanterbarhet och definieras som upplevelsen av att ha eller sakna tillräckliga resurser med vilkas hjälp individen kan möta de situationer denna ställs inför i livet. Resurser kan syfta på egenkontrollerade sådana eller resurser som kontrolleras av andra, vilka det går att räkna med och lita på. Med en hög känsla av hanterbarhet känner individen sig inte som ett offer för omständigheterna eller orättvist behandlad av livet. Den sista komponenten är meningsfullhet och betraktas som begreppets motivationskomponent. Den syftar på i vilken grad individen upplever att livet har en känslomässig innebörd, att de problem och krav som denne ställs inför, åtminstone till en viss del är värda att investera energi i, värda engagemang och hängivelse, är välkomna utmaningar och inte bördor som går att klara sig utan. När beklagliga händelser påtvingas personen, drar denne sig inte för att konfronteras med utmaningen med siktet inställt på att hitta en mening i den och gör sitt bästa för att komma igenom erfarenheten med värdigheten i behåll. En person med en stark KASAM är bättre rustad att förhindra omvandling av spänning till stress samt har bättre strategier när det gäller att hantera och lösa de problem stressorer utsätter dem för. De tre komponenterna i KASAM är ouplösligt sammanflätade och rekommenderas inte att jämföras sinsemellan. Antonovsky (1991) skapade ett verktyg som fångar upp känslan av sammanhang. Detta i form av en enkät som består av 29 frågor rörande begriplighet, hanterbarhet samt meningsfullhet. Han gjorde även en kortare version som består av 13 frågor. Testet anses mycket användbart för tvärkulturella jämförelser och har både hög reliabilitet (tillförlitlighet) och validitet (pålitlighet).

Utvärdering av KASAM-formulärets (13 frågor) interna validitet har gjorts i en studie i vilken deltagarna bestod av ett slumpmässigt urval i en australiensk kommun. Vissa korrelationskoefficienter (ex kontroll av socialt önskvärda responser) beräknades

med mått av 1) fysisk och mental hälsa, 2) personlighet (innefattar självkänsla, optimism samt upplevd kontroll) och 3) copingstrategier. Könsskillnader och styrkan av förhållandena mellan ovanstående faktorer utforskades även. Resultaten stöder även de KASAM och därmed den tidiga teorin och forskningen om att det finns en röd tråd mellan KASAM, fysisk och mental hälsa, existerande personlighetsmått och användandet av olika copingstrategier. Trots att det inte upptäcktes några större skillnader mellan könen gällande KASAM-värden, fanns det vissa skillnader gällande styrkan av sambandet mellan KASAM och de inkluderade faktorerna i denna studie (Pallant & Lae, 2002).

Enligt Gana (2001) är KASAM ett flitigt använt begrepp och dess popularitet idag är så stor att det har blivit svårt att bestämma dess exakta roll rörande psykiska funktioner. En undersökning utfördes med frågeställningen: *Är KASAM en länk mellan motgångar och psykiskt välbefinnande hos vuxna?* Data inhämtades från 193 vuxna i åldrarna 30-85 år. Den förmedlande rollen hos KASAM demonstrerades med hjälp av multipla gruppanalyser. I undersökningen användes konfirmatorisk faktoranalys ("Structural equation modeling, SEM"), en teknik som testar den här typen av hypoteser. Undersökningen resulterade i att en stark KASAM har ett samband med bättre förmåga att använda tillgängliga resurser, att bättre klara av problem samt större förmåga att återhämta sig.

Snekkevik, Anke, Stanghelle & Fugl-Meyer (2003) har undersökt om KASAM är stabilt över tid efter att deltagarna genomgått flera trauman. Sambandet mellan KASAM och tillfredsställelsen med livet i stort samt vissa aspekter av psykiskt välbefinnande undersöktes. Ett övergripande syfte var att utröna om KASAM hade ett prognostiskt långtidsvärde vad gäller det totala välbefinnandet eller endast det psykiska välbefinnandet. Undersökningen utfördes på 26 personer med allvarliga, multipla trauman, vid ett rehabiliteringssjukhus. Datainsamling skedde vid inläggning, utskrivning och uppföljning efter 1-3 år efter trauman och med hjälp av tre olika formulär; KASAM-skalan (13 frågor), "General Health Questionnaire (GHQ – 20)" och "Hospital Anxiety and Depression Scale (HAD)". I resultaten framkom att medan medelvärdet av totala KASAM var relativt stabilt, var de individuella värdena inte stabila över tid och för vissa individer varierade de stort. Deltagarnas individuella KASAM var inte stabilt över tid efter flertalet trauman. KASAM mätt vid inläggning kunde inte förutsäga vare sig det framtida totala välbefinnandet eller det psykiska välbefinnandet.

En annan studie har utförts med avseende på utveckling av KASAM och hur den påverkas av stressreaktioner där undersökningsgruppen utgjordes av 418 gymnasieungdomar i Israel. Dessa ungdomar var på väg att evakueras från israeliska bosättningar. Jämförelsegruppen var deras klasskamrater som bodde i andra samhällen. Resultatet visade på att ålder, kön och stabilitet i samhället, var faktorer relaterade till utvecklingen av KASAM i ungdomen. KASAM visade sig påverkas negativt vid ångesttillstånd i en "normal" eventuell jag-hotande stressituation, men uppvisade inget samband med den akuta kollektiva stressorn, d v s evakueringen (Antonovsky & Sagy, 2001).

Dahlin, Cederblad, Antonovsky & Hagnell (1990) har i en salutogenetisk studie fokuserat på människor som på ett framgångsrikt sätt klarat av att skapa sig en rimlig eller åtminstone ett någorlunda normalt liv trots en svår uppväxt. 221 personer med 3 eller fler psykiska riskfaktorer i sin uppväxt hittades. Av dessa deltog 148 st i undersökningen i vilken de svarade på 3 olika enkäter; KASAM-formuläret, "Symtom

Distress Checklist” och ”Quality of Life Scale”, samt deltog i en kvalitativ intervju om sin hälsa. Resultaten visade på att ungefär hälften hade återhämtat sig från sin svåra barndom bl a genom att lära sig sätta snäva gränser på sina förväntningar, att lära sig leva med begränsningar samt genom att lära sig att inte klaga över det som inte går att göra något åt. Det framgick att det fanns ett starkt samband mellan de 4 mätningarna vilket till en början inte var särskilt överraskande eftersom all data var insamlad samtidigt och att de alla på sätt och vis undersökte respondentens egen uppfattning av sitt välbefinnande. Vid närmare undersökning visade dock resultaten på ett mycket högre samband än förväntat.

Trots att samtliga resultat uppvisar starka och höga korrelationsvärden, är det ingen som vågar uttala sig om några kausala samband, vilken faktor som påverkar de övriga. Det krävs alltså betydligt mer forskning rörande KASAM. De flesta studier visar heller inte att det finns någon specifik könsskillnad, utan det hävdas i studierna att det även här krävs mer forskning. Samma personer menar att för att vara riktigt säker bör även åldersskillnader undersökas noggrannare än i dagsläget (Suominen, Blomberg, Helenius & Koskenvuo, 1999).

Det är vida känt att stress påverkar hälsan. I försök att anpassa sig efter en kontinuerlig stressfaktor, kan kroppen försvagas och bli mer mottaglig för sjukdomar. Kronisk stress kan innebära en ökad risk för ett antal fysiska åkommor, såsom ökat blodtryck och hjärtsjukdomar. Immunsystemet kan försvagas och göra kroppen mer mottaglig för virus och bakterier. Läkare hävdar att emotionell stress spelar en betydande roll i över hälften av alla medicinska problem. Psykosomatiska sjukdomar är fysiska åkommor där psyket och emotioner tros spela en avgörande roll (Atkinson, Atkinson, Smith, Bem & Noken-Hoeksema, 2000).

Företeelser som uppfattas som okontrollerbara, oförutsägbara eller utmanande upplevs även som stressfyllda, vilka vissa människor verkar uppleva som mindre hotfulla än andra (Atkinson et al., 2000). Abramson, Seligman & Teasdale representerar teorin om *inlärld hjälplöshet*, som efter viss modifikation fokuserar på attributionen och de kausala samband människor tillskriver väsentliga händelser som uppstår i livet. Fakta hävdar att de som tillskriver denna typ av händelser negativa attributioner därmed tillskriver sig själva orsaken *internt* ('det är mitt fel'). Attributionen blir sedan *stabil* över tid ('det kommer det att vara för evigt') och *global*, vilket leder till att händelsen kommer att färga av sig på många aspekter av individens liv. Dessa personer kommer troligtvis att uppvisa mer hjälplöshet samt depressiva responser gentemot negativa händelser än de personer som tillskriver händelserna positiva attributioner (Abramson et al., 1978; citerad i Atkinson et al., 2000). Det finns ett flertal studier som stöder denna teori (Peterson & Seligman, 1984; citerad i Atkinson et al., 2000).

Utvecklingspsykologen och psykoterapeuten Charlotte Bühler, menar att människor vill ha något att leva för, något som symboliserar meningen med livet för dem. Detta kallar hon för *intentionalitet*, vilket hon översätter med de bestämda förväntningar som tycks genomsyra de personers liv hon studerat. Hon menar dessutom att denna typ av intentionalitet är särskilt påfallande för människor som befinner i den senare delen av livet. Detta utlåtande baserar hon på resultat som pekar på, att trots att en människa under sitt tidigare liv måhända inte haft en känsla av att hon levt efter specifika mål, har hon i de senare livsfaserna konstaterat att det visst funnits förväntningar som svikits eller uppfyllts. Ett annat begrepp Bühler använder sig av är *livsmål* som hon definierar som en *strävan att uppfylla de långsiktliga livsmålen som kan ge integration och enhet i livet*, (Bühler 1968; citerad i Jacobsen, 1977, s 52).

”Livsuppfyllelse” uppnås när målen uppfyllts och består av en allmän känsla av att vara tillfreds samt att ha utträttat och uppnått något i livet.

Grundaren av teorin om *social kontroll*, Hirschi beskriver kriminalitet som ett misslyckande, där misslyckandet ligger i att familjen, skolan och kamraterna inte lyckats med att skapa de nödvändiga bindningarna till en annan människa. Bindningarna anses nödvändiga för att individen ska lära sig hederlighet och laglydighet. Teorin utgörs av fyra grundbegrepp; *bindning* (till bl a föräldrar), *aktivitetsnivå* (aktivitetsgrad i olika fritidssysselsättningar), *engagemang* (i mål för framtiden och i brottsoförenligt uppträdande) och *värderingar* (identifiering med samhällets moraliska värderingar). Ett antal studier (dock få vuxenstudier) har genomförts för att undersöka om dessa grundläggande faktorer har betydelse för huruvida en individ blir kriminell eller ej. Teorin är främst applicerbar på ungdomsbrottlighet. Det har visat sig att ungdomar med dåliga föräldrarelationer löper en större risk än andra att bli kriminella. Förutsägelser baserade på teorin har dessutom visat sig ha slagit in bättre på kvinnor än på män. Teorins största svagheter vilar på hur individuella faktorer (ex intelligens, temperament och arvsanlag) påverkar benägenhet till brottslighet (Hirschi; citerad i Bergström, 1997).

Orsaker till levnadsloppets utformning, vare sig det upplevs som bra eller dåligt, kräver i första hand en definition av ”bra” respektive ”dåligt”. Denna varierar från person till person, inom olika samhällen och kulturer. En teori är att arvet har avgörande betydelse, en annan att den tidiga uppväxtmiljön är den avgörande faktorn vid levnadsloppets utformning. Jacobsen (1977) anser att varken arvet eller den tidiga uppväxtmiljön ensam bestämmer utvecklingen, utan att även situationsfaktorer och de aktuella inflytelserna påverkar. Det är troligen en kombination av flera faktorer som avgör levnadsloppets utformning.

Syftet med denna studie är att jämföra två olika grupper med avseende på skillnader i känslan av sammanhang samt förhållandet till upplevd stress. En hypotes i denna studie är att stress har ett samband med KASAM. En annan hypotes är att straffade personer, p g a sin svåra situation, har en svagare KASAM än icke straffade.

Metod

Urval och deltagare

Urvalet till undersökningen grundar sig på ett klusterurval, som ger möjlighet att erhålla ett tillräckligt bra urval genom fokusering på naturligt förekommande kluster av det som speciellt ska studeras (Denscombe, 2000). I denna studie består urvalet av sammanlagt 61 deltagare inom frivårdsmyndigheten (ett utskott av kriminalvårdsmyndigheten) i en mellanstor stad i Sverige. Med anledning av önskan att jämföra två olika gruppers KASAM samt stressupplevelse, undersöktes dels en grupp bestående av personal, dels en bestående av klienter, där personalgruppen främst består av kvinnor (81 %) och klienterna främst av män (89 %). Personalen inom den aktuella frivårdsmyndigheten består av frivårdsinspektörer samt administrativ personal. Beträffande klienterna kan deras brott röra sig om allt från lindriga brott till grov kriminalitet. Straffpåföljderna för klienterna kan bestå av skyddstillsyn genom övervakning, kontraktsvård, samhällstjänst eller intensivövervakning med elektronisk kontroll. Samtliga deltagare befinner sig i åldersintervallet 18-65. Deltagarna har delats

in i tre olika åldersgrupper; 18-33, 34-49 och 50-65 år. Detta för att det inte ska kunna gå att urskilja enskilda individer i resultaten.

Frivårdsmyndigheten erhöll 100 enkäter, varav 40 lämnades till personalen medan några utvalda inom personalen skickade ut de resterande 60 enkäterna till klienterna via post eller så delades de ut till klienterna direkt vid besök. Från personalen erhölls 31 enkätsvar, med bortfall av 9. Från klienterna erhölls 24 enkätsvar, varav en inte togs med p g a felaktigt ifyllande, vilket alltså gav 23 erhållna enkätsvar. Klienternas sammanlagda bortfall blev 37. För att få fler deltagare i klientgruppen, skickades en extra omgång på ytterligare 10 enkäter ut. Bortfallet denna gång hamnade på 3, med 7 erhållna enkätsvar. Från klientgruppen erhölls sammanlagt 29 giltiga enkäter, från personalgruppen 31. Totalt delades alltså 110 enkäter ut, med ett totalt bortfall av 49.

Mätinstrument

Som mätinstrument användes Antonovsky's livsfrågeformulär KASAM (13 frågor), hämtad ur hans verk "*Hälsans mysterium*" (1991). I undersökningen ingick även ett stressformulär (SS7; Carlsson, 1998, 7 frågor) och demografiska frågor samt en fråga om uppnådda livsmål.

KASAM-formuläret mäter en individs upplevelse av 'känsla av sammanhang' utifrån de tre ingående komponenterna begriplighet, hanterbarhet samt meningsfullhet (Antonovsky, 1991). Varje fråga bedöms på en skala från 1 till 7, där 7 ger det högsta KASAM-värdet och 1 det lägsta. Deltagaren ringar in det alternativ som bäst passar den egna upplevelsen. Total testpoäng är 91. En hög sammanlagd poäng ger en hög känsla av sammanhang i motsats till en låg sammanlagd poäng som ger en lägre känsla av sammanhang. Stressformuläret SS7 (Carlsson, 1998) undersöker en individs upplevelse av stress under de senaste 6 månaderna. En hög sammanlagd poäng här resulterar i en hög upplevd stress, medan en låg poäng innebär en lägre upplevd stress. Den totala testpoängen är 42 (0-6). Demografiska frågor (4 frågor) användes rörande ålder, kön, uppväxt- och boendesituation, samt en enskild fråga om upplevelsen av hittills uppnådda, egna livsmål. Livsmålen bedöms enligt en 5-gradig skala, där 5 innebär att alla mål hittills upplevs ha blivit uppfyllda, medan 1 innebär att inga mål hittills upplevs ha blivit uppfyllda. Vad gäller uppväxt avses, vilken/vilka deltagaren växt upp hos (t ex båda/någon av föräldrarna eller vänner), ortstorlek (t ex storstad eller landsbygd) samt nuvarande levnadssituation (t ex i familj med barn eller ensamstående).

Tillvägagångssätt

En person inom frivårdsmyndigheten kontaktades för att ta reda på möjligheterna att genomföra undersökningen. Ett missivbrev (bilaga 2) utformades därefter, i vilket undersökningssyftet beskrevs och information lämnades rörande deltagarens anonymitet och frivillighet samt rätten att avbryta deltagandet när som helst. Frivårdschefen gav klartecken till att undersökningen kunde genomföras samt personalen tillfrågades om intresse att delta. Frivårdsmyndigheten tillfrågade klienterna om deltagande i undersökningen via ett följebrev (bilaga 1) som skickades ut tillsammans med vårt missivbrev, enkäter (bilaga 3, 4, 5) och svarskuvert. Bokförlaget Natur & Kultur kontaktades via e-post och gav medgivande till att använda Antonovskys (1991) KASAM-formulär (bilaga 6). Tillåtelse att använda stressformuläret SS7 erhölls muntligen via telefon (Carlsson, 1998).

Bearbetning och analys

Histogram med normalfördelningskurva utfördes över båda grupperna gällande KASAM och stress, vilka visade en viss snedfördelning. Normalfördelningen för personalen visade en något positiv snedfördelning, medan klienterna hade en något negativ. Detta ledde till valet av icke-parametriska tester vid beräkning av undersökningsresultaten. Dessa var Mann-Whitney (U) och Kruskal-Wallis (H) för att undersöka eventuella skillnader mellan grupperna samt Spearman´s korrelationstest (rho) för att studera eventuella samband. Ett reliabilitetstest utfördes på stressformuläret (Alpha).

Resultat

Undersökningen handlar om individens upplevelse av KASAM, vilket innebär upplevelsen av livet som begripligt, hanterbart samt meningsfullt. Vidare undersöks individens egenupplevda stress under de senaste sex månaderna, känslan av att ha uppnått självuppsatta mål samt bakgrund.

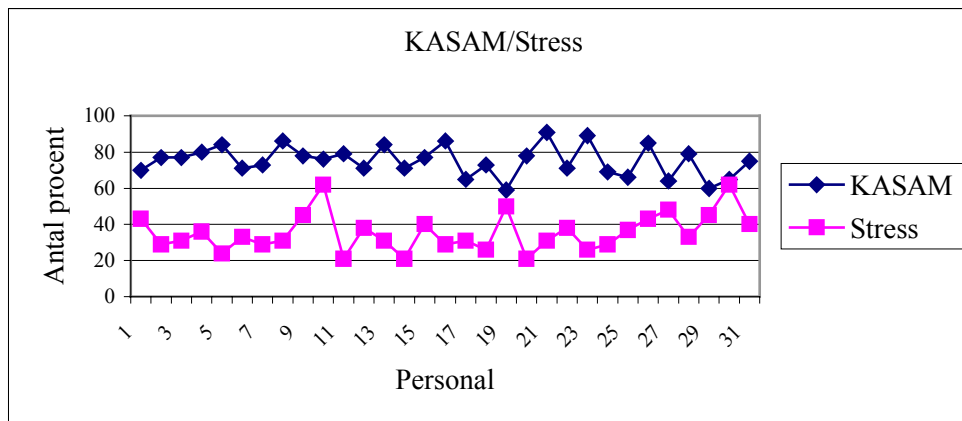
De demografiska frågorna behandlar individens uppväxtmiljö samt nuvarande familjeförhållanden (*tabell I*). Drygt hälften av klienterna (52 %) samt 42 % av personalen växte upp i en ”småstad”. När det gäller vilka/vilken individen vuxit upp med, har över hälften i personalgruppen svarat ”tillsammans med föräldrar och syskon” (58 %). Vad gäller klienternas svar har drygt hälften vuxit upp ”tillsammans med båda/någon förälder” (55 %). Angående frågan om deltagarnas nuvarande familjeförhållanden har 49 % inom personalgruppen svarat ”familj med barn”, medan 41 % bland klienterna har svarat ”ensam”.

Tabell I. Uppväxt och nuvarande situation bland personal (N=31) och klienter (N=29).

Uppväxtmiljö	Personal	%	Klienter	%
Storstad	7	23	7	24
Småstad	13	42	15	52
Förort	1	3	0	0
By	4	13	4	14
Landsbygd	6	19	3	10
<i>Uppväxtförhållande</i>				
Båda/någon förälder	12	39	16	55
Föräldrar & syskon	18	58	10	34
Andra släktingar	1	3	2	7
Vänner	0	0	0	0
Annat alternativ	0	0	1	4
<i>Nuvarande familjeförhållande</i>				
Ensam	6	19	12	41
Parrelation	9	29	7	24
Familj med barn	15	49	2	7
Vänner	0	0	1	4
Annat alternativ	1	3	7	24

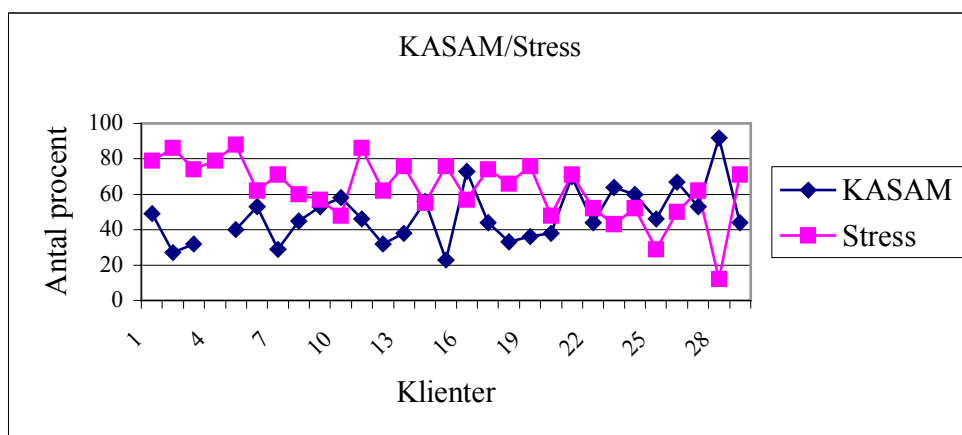

I figur 1 redogörs det procentuella förhållandet mellan KASAM och stress inom personalgruppen, där resultatet visar på en hög KASAM och en låg upplevd stress. Majoriteten av personalen har en sammanlagd KASAM på 60-90 % och 20-50 % vad gäller det sammanlagda stressvärdet.

Figur 1. Personalens procentuella värden av KASAM och stress.

Figur 2 redogör för det procentuella förhållandet mellan sammanlagd KASAM och stress bland klienterna, där resultatet visar på en hög upplevd stress och en låg KASAM. KASAM-värdet bland majoriteten av klienterna är 30-60 %, medan de totala stressvärdena befinner sig på 50-80 %. Luckan i KASAM beror på ett ej ifyllt formulär, dock har deltagaren fyllt i stressformuläret.

Figur 2. Klienternas procentuella värden av KASAM och stress.

Personalens KASAM uppvisar en median på 69, medan klienterna har 42. Vad gäller känslan av upplevd stress har personalen en median på 14 och klienterna en på 26. Upplevelsen av självuppsatta mål visar en median på 4 bland personalen och 2 bland klienterna. Det finns signifikant skillnad mellan grupperna ($p < 0,01$) gällande KASAM, stress och uppnådda mål. Dessa resultat redovisas i tabell II.

Tabell II. Skillnader mellan grupperna rörande KASAM, stress och uppnådda mål (Mann-Whitney)

KASAM	N	Median	p
Personal	31	69	0,00**
Klienter	28	42	
<i>Stress</i>			
Personal	31	14	0,00**
Klienter	29	26	
<i>Mål</i>			
Personal	31	4	0,00**
Klienter	29	2	

** $p < 0.01$

Vare sig inom personal- eller klientgruppen finns någon signifikant skillnad mellan könen rörande KASAM och stress (Mann-Whitney).

Grupperna delades in i tre olika åldersintervall; 18-33, 34-49 och 50-65 år. Detta för att undersöka skillnader mellan dessa rörande totala KASAM och stress. KASAM och stress skiljer sig inte signifikant åt i de olika åldersgrupperna inom respektive klient- och personalgrupp (Kruskal-Wallis).

Tabell III visar sambanden mellan sammanlagd KASAM och stress bland de båda grupperna. Sambandet mellan KASAM och stress i personalgruppen visar sig vara måttligt negativt, vilket innebär att när den ena variabeln ökar, minskar den andra. Sambandet är signifikant ($p < 0,05$). Även bland klienterna är sambandet måttligt negativt, men utan signifikans.

Tabell III. Samband mellan sammanlagd KASAM och stress bland grupperna (Spearman's rho).

Personal	N	r	p
KASAM	31	-0,432	0,015*
Stress	31		
<i>Klienter</i>			
KASAM	28	-0,347	0,07
Stress	29		

* $p < 0,05$

Tabell IV visar korrelationer mellan sammanlagd KASAM, upplevelse av stress och uppnådda mål bland personal och klienter. Sambandet mellan KASAM och upplevelsen av uppnådda mål i personalgruppen visar sig vara svagt positivt, vilket innebär att när den ena variabeln ökar/minskar gör den andra likadant. I klientgruppen visar sig sambandet även där vara svagt positivt. Ingen korrelation uppvisas mellan stress och mål bland personalen. Bland klienterna däremot hittas ett måttligt negativt samband. Det finns inget signifikant samband varken hos personal eller klienter rörande KASAM och mål. Vad gäller sambandet mellan stress och mål bland personalen finns inget signifikant samband. Däremot ses ett signifikant samband mellan stress och mål hos klienterna ($p < 0,01$).

Tabell IV. Samband mellan sammanlagd KASAM, mål och stress bland personal och klienter.

Personal	N	r	p
KASAM	31	0,17	0,37
Mål	31		
<i>Klienter</i>			
KASAM	28	0,16	0,41
Mål	29		
<i>Personal</i>			
Stress	31	0,01	0,96
Mål	31		
<i>Klienter</i>			
Stress	29	-0,66	0,00**
Mål	29		

** $p < 0,01$

Förutom ovanstående korrelationer, utforskades även sambandet mellan den sammanlagda KASAM-poängen med var och en utav de sju stressfrågorna (SS7, 1998) i de båda grupperna. Något signifikant samband kunde dock inte urskiljas.

Diskussion

Huvudsyftet med denna undersökning är att studera om känslan av sammanhang skiljer sig åt mellan personal och klienter men även att undersöka hur KASAM förhåller sig till individernas upplevelse av stress. Som förväntat visar resultaten på att personalen har en relativt stark känsla av sammanhang. Personalens höga KASAM-värden kan till viss del ha att göra med reaktivitet, att de omedvetet påverkas av att vara delaktiga i undersökningen (Svardal, 2001). Kunskapen om Antonovskys KASAM kan förmodas vara större bland personalen än klienterna. Därav kan de omedvetet ha svarat mer önskvärt än den egentliga upplevelsen.

Frågan om varför människor hamnar vid den positiva polen i dimensionen hälsa-ohälsa, eller varför de rör sig mot den positiva polen oavsett var de befinner sig i dimensionen är Antonovskys salutogenetiska utgångspunkt. Han menar att det är individens generella motståndsresurser (GMR) som ger de livserfarenheter som befrämjar utvecklingen och upprätthållandet av en stark känsla av sammanhang och rörelse mot den positiva polen i dimensionen hälsa-ohälsa, medan generella motståndsbrister (GMB) snarare medför en nedbrytning av individens KASAM och förhindrar rörelse mot den positiva polen (Antonovsky, 1991). Klienternas lägre sammanlagda KASAM-värden skulle kunna förklaras med att de har för få GMR, vilket resulterar i en nedbrytande effekt av känslan av sammanhang. Ur denna synpunkt förmodas personalens högre KASAM-värden bero på fler GMR vilket för dem närmare den positiva polen.

I attributionsteorin, teorin om inlärda hjälplöshet (Abramson et al., 1978; citerad i Atkinson et al., 2000), påstås det att den positiva eller negativa innebörd människor tillskriver händelser i livet, påverkar deras förhållningssätt till livet och till framtida händelser. Abramson et al:s teori kan förklara klienternas negativa svar som en tendens att tillskriva händelser med negativa attributioner samt personalens positiva svar som en tendens att tillskriva händelser en mer positiv innebörd. Exempelvis tenderade flertalet

av klienternas svar att peka åt, att livet ”helt saknat mål och mening” snarare än att det ”genomgående haft mål och mening”. Att tillskriva händelser som uppstår i livet en positiv innebörd, såsom personalen tenderat att göra, kan vara en orsak till varför de rör sig mot den positiva polen i dimensionen hälsa-ohälsa.

Vid utforskning av åldersskillnader rörande KASAM och stress kan ingen signifikans urskiljas. Känslan av sammanhang stabiliseras enligt Antonovsky (1991) under den tidiga vuxenåldern (tonåren) och förutsatt att inga genomgripande förändringar i livssituationen sker, håller den sig relativt stabil fortsättningsvis. Detta kan vara en anledning till varför inga åldersskillnader kan hittas. I Snekkeviks (2003) undersökning gällande förhållandet mellan KASAM och flertalet upplevda trauman, visade sig mycket riktigt känslan av sammanhang rubbas vid dessa genomgripande förändringar. Även om de aktuella undersökningsresultaten visar att personalen har ett högre KASAM-värde än klienterna, finns det bland klienterna några som uppvisar en relativt stark känsla av sammanhang. Dessa klienter kan tänkas ha haft en starkare KASAM redan vid ingången till sin nuvarande livssituation, som trots allt kan betraktas som en genomgripande förändring i tillvaron. Med en starkare känsla av sammanhang är de bättre rustade för att hantera situationen de befinner sig i samt känner en större tillförsikt inför framtiden. Vissa av klienterna kan i motsats tänkas ha haft en svagare KASAM redan innan den nuvarande situationen (Antonovsky, 1991).

Vad gäller resultaten i denna undersökning rörande könsskillnader inom grupperna, visar resultaten inte på någon signifikans gällande KASAM eller stress. I den australienska undersökningen, har heller inga könsskillnader kunnat urskiljas vad gäller KASAM, trots att deltagarna där är betydligt fler (Pallant & Lae, 2002).

Den emotionella stressen påverkar i stor utsträckning individens upplevda hälsa. Händelser i livet som uppfattas som okontrollerbara, oförutsägbara eller utmanande är även stressfyllda (Atkinson et al., 2000). De aktuella resultaten visar som förväntat, att personalens upplevelse av stress är lägre än klienternas. Det finns dock de bland personalen som angav en högre upplevd stress på en jämförbar nivå med klienternas. Detta kan förmodas bero på arbetets mentalt belastande och krävande natur. Att klienternas stressvärden befinner sig på en högre nivå kanske inte är så förvånansvärt med tanke på den livssituation de befinner sig i. Nämnas bör dock att stressformuläret SS7 (Carlsson, 1998) i denna undersökning inte är ett beprövat instrument och kan därmed inte tillskrivas samma reliabilitet eller validitet som det väl beprövade KASAM-formuläret ($0,84 < 1$). Detta innebär att det inte är möjligt att dra några säkra slutsatser av stressresultaten, i synnerhet då reliabilitetsprövningen uppvisade ett Alpha-värde på $0,5396 (< 1)$. Dessutom kan misstänkas att det förbigått deltagarna att formuläret endast frågar efter upplevd stress under de senaste sex månaderna.

Resultaten uppvisar även som förväntat samband mellan KASAM och stress bland grupperna. Sambanden är måttligt negativa. Det finns även en signifikans i sambandet hos personalen men inte hos klienterna, vilket skulle kunna bero på att grupperna selektivt valts ut ur ett kluster. Ett annat kluster skulle troligen ge ett annat utslag. Det är även möjligt att resultaten skulle se annorlunda ut ifall de klienter som valt att inte delta, hade svarat.

En korrelation utfördes mellan var och en utav de sju stressfrågorna och det sammanlagda KASAM-värdet. Detta utfördes i ett försök att undersöka ifall någon av frågorna i stressformuläret hade ett särskilt starkt samband med känslan av sammanhang. Något signifikant samband kan dock inte urskiljas. Att samband kan ses

när stressvärdena slås samman kan ha att göra med att det sammanlagda värdet är starkare än varje frågas individuella värde.

En av frågorna i den här undersökningen tar upp upplevelsen av uppnådda livsmål individen själv satt upp. Svaga positiva samband ses mellan KASAM och upplevelsen av uppnådda mål hos båda grupperna. Det kan förmodas att ju starkare känsla av sammanhang en individ har desto fler mål upplevs uppnådda. Sambanden är dock inte signifikanta. Bland personalen finns inget samband vad gäller upplevelsen av stress och uppnådda mål. Bland klienterna ses dock en måttlig negativ korrelation och en signifikans. Personalen upplever som väntat att fler av deras mål uppfyllts jämfört med klienterna. Detta kan delvis tänkas bero på att personalen lever i ett sammanhang som känns mer begripligt, hanterbart och meningsfullt. Dessutom är deras position i samhället positivt värderad. Klienterna kan upplevas ha en lägre egenkontroll på grund livssituationen de befinner sig i och kanske har stressen den medför en nedbrytande effekt på känslan av uppnådda mål. Enligt Bühler (citerad i Jacobsen, 1977) har människan en inneboende önskan om att få känna att denna utträttat och uppnått något i sitt liv (livsuppfyllelse). Genom hela livet strävar hon efter att uppnå olika individuella delmål (intentionalitet), något som fyller hennes liv med mening.

Jacobsen (1977) menar att leva och att vara människa är något som uppfattas olika av alla, liksom känslan av att misslyckas eller lyckas med sig själv och sitt liv. Individen måste finna sitt eget svar, sin egen definition. Dessutom ser ”det goda livet” annorlunda ut mellan olika samhällen och kulturer. Vad individen då kommer fram till, är till stor del beroende av dess historia och samhällsursprung. Hirschi (citerad i Jacobsen, 1977) lägger stor vikt vid den tidiga uppväxtmiljön som avgörande faktor för hur levnadsprocessen utvecklas. Orsaken till varför någon blir kriminell anser han beror på att skolan, familjen och kamraterna inte lyckats skapa den nödvändiga bindningen som krävs för att individen ska bli hederlig och laglydig.

En minoritet bland klienterna har vuxit upp tillsammans med andra än medlemmarna i sin ursprungsfamilj. Dessa kan delvis tänkas ha viss avsaknad av den nödvändiga bindning Hirschi (citerad i Jacobsen, 1977) anser så betydelsefull för individen. Detta till trots stöder inte dessa undersökningsresultat Hirschis teori i någon betydande utsträckning, då uppväxten inte skiljer sig nämnvärt åt mellan klienterna och personalen. Ett stort antal i de båda grupperna har angivit att de vuxit upp tillsammans med föräldrar och syskon. Bland klienterna har dock ett större antal uppgivit att de vuxit upp hos båda/någon förälder, men det finns ett stort antal ur personalen som svarat likadant. Om detta innebär att majoriteten av klienterna och andelen av personalen är ensam barn är svårt att fastslå. Det finns så många olika familjekonstellationer att det kan vara svårt att veta exakt vilken de tillhör. Ungefär hälften bland personalen lever idag tillsammans med familj och barn. En stor andel av klienterna lever ensam, men det bör även påpekas att det är lika vanligt att de lever i parrelation som i annat alternativ. Annat alternativ kan innebära en mängd olika tänkbara livssituationer, bl a ensamstående med barn eller att de lever i sin ursprungsfamilj, men även att de kan befinna sig på någon institution. Det mest förekommande svarsalternativet rörande uppväxtmiljön hos båda grupperna är småstad. Svaret gör det omöjligt att uttala sig om huruvida uppväxtplatsen är av betydelse för graden av KASAM och stress.

De största svagheter i Hirschis (citerad i Jacobsen, 1977) teori om den tidiga bindningens betydelse, ligger i att den hittills passerat bäst in på kvinnor och unga vuxna. Jacobsen (1977) anser att det inte är en ensam orsak som avgör levnadsloppets utformning, utan snarare en kombination av flera faktorer. Utöver den tidiga

uppväxtmiljön utformas även levnadsloppet av aktuella inflytelser samt situationsfaktorer.

Vid sökning av tidigare studier utförda rörande känslan av sammanhang, upptäcktes att trots att många undersökte specifika målgrupper, återfanns inga studier utförda inom kriminalvård. Tidigare kontakt med KASAM via arbete med litteraturuppsatser - dels rörande dess betydelse vid barns lek och dels dess betydelse för de s k "maskrosbarnens" överlevnadsförmåga - ledde till en nyfikenhet kring hur känslan av sammanhang ser ut för människor som lever med någon typ av straffpåföljd i sitt dagliga liv. Sålunda blev klienter inom frivården målgrupp för denna undersökning. En normgrupp behövdes också, för att kunna avgöra om klientgruppen avvek från denna vad gäller KASAM. Normgruppen representeras av personal inom frivården. Trots att gruppernas sammansättning ser olika ut samt skiljer sig åt i upplevelsen av stress, uppnådda mål och känslan av sammanhang, är de homogena vad gäller uppväxt och familjeförhållande. Således förmodas klienternas påfrestande livssituation vara en avgörande faktor i de avseenden grupperna skiljer sig åt. I enlighet med Jacobsen verkar fler faktorer än uppväxt och bakgrund påverka vart en individ hamnar i livet.

Fler undersökningar bör genomföras inom kriminalvården. Det vore intressant att betrakta känslan av sammanhang som, inte enbart en individuell egenskap med socialt ursprung, utan en egenskap hos gruppen och att undersöka de upplevelser som gruppens individer har av hur gruppen ser på världen. En grupp med en stark KASAM förmodas betrakta världen som begriplig, hanterbar och meningsfull, vars individuella medlemmar uppfattar kollektivet som ett kollektiv och hos vilka det finns en hög samstämmighet i upplevelser (Antonovsky, 1991). Att titta på en grupps känsla av sammanhang i en personalgrupp inom kriminal-/frivården skulle kunna vara fördelaktigt ur arbetsmässig synpunkt. Enskilt arbete med klienter kan upplevas som mer stressfyllt och resultera i en svagare KASAM. En individs känsla av sammanhang kan däremot tänkas stärkas om denne befinner sig i en arbetsgrupp med stark KASAM. Även ur klientsynpunkt kan grupp-KASAM vara ett intressant fenomen att studera, då deras situation kan tänkas ha en försvagande effekt på individens känsla av sammanhang, då klientgruppen oftast består av individer med svagare KASAM. Det sker alltså en motsatt effekt till personalgruppens KASAM, då den individuella såväl som den totala gruppens känsla av sammanhang försvagas, med tanke på att klienternas svåra situation kan öka stressupplevelsen och minska tillförsikten till en positiv framtida förändring av livssituationen.

Avslutningsvis återges kortfattat en metafor med vilken Antonovsky (1991) förklarar KASAM:s grundfilosofi. Han liknar livet med en flod, där det finns en del förgreningar som leder till lugna vatten och andra som leder till farliga, strida strömmar och strömvirvlar, vars förrädiska stränder vi alla befinner oss vid. Oberoende av var i floden en individ befinner sig - vilket till stor del bestämts av historiska, sociokulturella och omvärldens fysiska villkor - utgörs simförmågan till stor del av ens känsla av sammanhang. Olika människor klarar sig olika bra även om floden är den samma. Med detta i åtanke vore det intressant att se hur den salutogenetiska forskningen skulle kunna öka klienternas simförmåga så att de rör sig i rätt riktning, mot en starkare känsla av sammanhang och ett mer harmoniskt liv.

Vi vill rikta ett stort tack till frivårdsmyndigheten och samtliga deltagare i undersökningen. Ett speciellt tack till vår kontakt inom frivården, vars hjälp möjliggjorde denna undersökning.

Referenslista

- Antonovsky, A. (1991). Hälsans mysterium. Stockholm: Natur och kultur.
- Atkinson, R.L, Atkinson, R.C, Smith, E.E, Bem, D.J, Noken-Hoeksema, S. (2000). Hilgard's Introduction of Psychology – Thirteenth Edition. Orlando: Harcourt Inc.
- Bergström, G. (1997). Kriminalitet som livsstil. Falun: Scandbook AB.
- Dahlin, L., Cederblad, M., Antonovsky, A., Hagnell, O. (1990). Childhood Vulnerability and Adult Invincibility. Acta Psychiatr Scand, Vol. 82, p 228-232.
- Denscombe, M. (2000). Forskningshandboken – För småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna. Lund: Studentlitteratur.
- Gana, K. (2001). Is Sense of Coherence a Mediator Between Adversity and Psychological Well-being in Adults? Stress and Health, Vol. 17, p 77-83.
- Jacobsen, B. (1977). Hur blir ditt liv? Några utvecklingsproblem i psykologisk belysning. Stockholm: Bonniers Grafiska Industrier AB.
- Ortlepp, K., Friedman, M. (2001). The Relationship Between Sense of Coherence and Indicators of Secondary Traumatic Stress in Non-Professional Trauma Counsellors. South African Journal of Psychology, Vol. 31, p 38-46.
- Pallant, J.F, Lae, L. (2002). Sense of Coherence, Well-being, Coping and Personality Factors: Further Evaluation of the Sense of Coherence Scale. School of Mathematical Sciences, Swinburne University & Monash University, Melbourne.
- Snekkevik, H., Anke, A.GW., Stanghelle, J.K., Fugl-Meyer, A.R., (2003). Is Sense of Coherence Stable After Multiple Trauma? Clinical Rehabilitation, Vol. 17, p 443-453.
- Suominen, S., Blomberg, H., Helenius, H., Koskenvuo, M. (1999). Sense of Coherence and Health – Does the Association Depend on Resistance Resources? A Study of 3115 Adults in Finland. Psychology & Health, Vol. 14.
- Svartdal, F. (2001). Psykologins forskningsmetoder – en introduktion. Stockholm: Liber AB.

Högskolan i Trollhättan / Uddevalla
Institutionen för Individ och samhälle
Box 1236
462 28 Vänersborg
Tel 0521 - 26 40 00 Fax 0521 – 26 40 99
www.htu.se

Kriminalvården

Kriminalvårdsmyndigheten
Frivården

Bilaga 1

1 (1)

Datum
2003

Vår beteckning

Hej!

Frivården har fått en förfrågan av två studerande på högskolan i Vänersborg, Anne Åkerman och Suzy Jensen om att delta i en enkätundersökning. Undersökningen är forskning om hur man upplever stress och om man känner sammanhang i sitt liv. **[Redacted]** **[Redacted]** och **[Redacted]** på frivården är ombud, och det är vi som skickat denna förfrågan vidare till dig. Det är bara vi tre på frivården som vet vilka enkäten har skickats till, vi kommer inte att veta vem som har svarat. Du som deltar är och kommer att vara helt anonym. Vi hoppas att du vill delta då din medverkan är värdefull. Ett svarskuvert bifogas och vi ser gärna att ditt svar kommer snarast, gärna innan **[Redacted]**

Med vänlig hälsning

[Redacted]
Linda Bergström

[Redacted]
Ann-Christine Hill

Postadress

Besöksadress

Telefon

Fax

E-post

[Redacted]

[Redacted]

[Redacted]

[Redacted]

KASAM – känsla av sammanhang

Det är känt genom flera utförda studier att Aron Antonovskys begrepp KASAM (känsla av sammanhang) är en avgörande faktor för hur människor hanterar livets stressorer och huruvida de upplever välbefinnande eller inte. Vi har dock inte funnit några gjorda studier där man studerat känslan av sammanhang hos personer som lever med någon typ av brottspåföljd i sin nuvarande livssituation.

I vår undersökning har vi önskemål om att kunna jämföra känslan av sammanhang mellan två olika grupper. Grupp A, bestående av personer som idag lever med någon typ av brottspåföljd samt Grupp B, bestående av icke straffade personer.

Datainsamlingen kommer att ske med hjälp av Antonovskys KASAM-formulär som hanterar de tre i KASAM-begreppet ingående komponenterna, begriplighet, hanterbarhet och meningsfullhet i form av 13 st frågor liknande nedanstående exempel

Du ringar in den siffra som stämmer bäst överens med din känsla.

Har du en känsla av att du befinner dig i en obekant situation och inte vet vad du ska göra?

1	2	3	4	5	6	7
mycket ofta						mycket sällan/aldrig

Har det hänt att människor som du litade på har gjort dig besviken?

1	2	3	4	5	6	7
har aldrig hänt						har ofta hänt

Enkäten kommer att kompletteras med några frågor om upplevelsen av stress, bakgrundsfrågor typ ålder, kön m m.

Informanterna kommer för oss att vara anonyma och insamling samt bearbetning av formulärsvaren sker konfidentiellt. Deltagandet är helt frivilligt och kan avbrytas när som helst.

Vi som utför undersökningen heter Suzy Jensen och Anne Åkerman och läser Psykologi-C på HTU (högskolan i Trollhättan-Uddevalla). Studien ingår i vår C-uppsats som ska vara klar i december 2003. Ni kommer naturligtvis få ta del av det färdiga undersökningsresultatet. Är det något ni undrar över får ni gärna kontakta Suzy Jensen på telefon [redacted] eller Anne Åkerman på telefon [redacted].

Uppsatshandledare: Soly Erlandsson, docent i psykologi, HTU

Soly Erlandsson

Vi är i vår undersökning intresserade av hur du upplever din livssituation och stressen i tillvaron. Det är bra om du besvarar samtliga frågor. Din medverkan är naturligtvis frivillig och du kan avbryta den när som helst. Insamling och bearbetning av dina svar sker konfidentiellt och inga uppgifter kommer att kunna härledas till dig.

Undersökningsresultaten kommer att finnas tillgängliga vid högskolebiblioteket i Vänersborg under vårterminen 2004. Det kommer även att finnas ett exemplar tillgängligt vid din frivårdsmyndighet.

Observera att vi behöver dina svar senast [redacted] 2003.

Förutom bakgrundsfrågorna nedan besvaras även livsfrågeformuläret (13 frågor) samt ett stressformulär (7 frågor).

BAKGRUNDSFRÅGOR

Var vänlig och kryssa endast i ett svarsalternativ.

Kön	☐		☐		
	man		kvinn		
Ålder	..... år				
Var växte du upp?	☐	☐	☐	☐	☐
	storstad	småstad	förort	by	landsbygd
Växte du upp hos;	☐	☐	☐	☐	☐
	båda/någon förälder	förälder/ar och syskon	andra släktingar	vänner	annat alternativ
Hur lever du idag?	☐	☐	☐	☐	☐
	ensam	i parrelation	har familj med barn	med vänner	annat alternativ
Tycker du att du hittills uppnått några av de livsmål du själv satt upp?	☐	☐	☐	☐	☐
	ja, alla	ja, de flesta	ja, en del	nästan inga	nej, inga

11. När något har hänt, har du vanligtvis funnit att:

1	2	3	4	5	6	7
du över- eller						du såg saken i
undervärderade						dess rätta
dess betydelse						proportion

12. Hur ofta känner du att det inte är någon mening med de saker du gör i ditt dagliga liv?

1	2	3	4	5	6	7
mycket ofta						mycket sällan/ sällan

13. Hur ofta har du känslor som du inte är säker på att du kan kontrollera?

1	2	3	4	5	6	7
mycket ofta						mycket sällan/ aldrig

Anne Åkerman

Från: "Lena Albihn" <Lena.Albihn@nok.se>
Till: "Anne Åkerman" <akerman.a@bredband.net>
Skickat: den 8 september 2003 07:40
Ämne: SV: Ang Antonovskys Hålsans Mysterium

Hej Suzy och Anne,
Visst kan ni använda formuläret, men under förutsättning att ni noga anger källan och att det klart framgår att det är Antonovskys formulär.
Allt gott och lycka till med uppsatsen,
Lena Albihn
Bokförlaget Natur och Kultur

-----Ursprungligt meddelande-----

Från: Anne Åkerman [mailto:akerman.a@bredband.net]
Skickat: den 6 september 2003 12:57
Till: lena.albihn@nok.se
Ämne: Ang Antonovskys Hålsans Mysterium

Hej Lena!

Vi är två studenter på HTU (Psykologi C) som undrar om du vet om det är tillåtet att använda sig av Antonovskys frågeformulär rörande KASAM, vilket finns tryckt i hans bok Hålsans Mysterium, 1991.

Vi hade med hjälp av detta formulär tänkt göra en undersökning rörande graden av KASAM i vår C-uppsats.

Vi vore tacksamma för snart svar.

Tack på förhand!

Vänligen
Suzy Jensen
Anne Åkerman

2003-09-08